

یافته‌های یک پژوهش؛

ارزیابی اثربخشی صندوق تعاون در مقایسه با بانکها

(طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۷۷)

• سیمین وظیفه شناس •

چکیده تحقیق

نهضت تعاون به عنوان نهضتی اقتصادی - اجتماعی، مشر ایجاد نظامی است که هدفهای اقتصادی را با مقاصد اجتماعی تلفیق می‌سازد. در این نظام تامین رفاه اجتماعی مردم از طریق تکیه بر ارزشهای والای انسانی هدف اصلی است. در اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تعاون به عنوان یکی از سه بخش اقتصادی نظام قلمداد گردیده و بر توسعه شیوه تعاونی در کلیه ابعاد فعالیتهای اقتصادی به منظور برقراری عدالت اجتماعی و ایجاد اشتغال برای افراد جامعه توصیه شده است. بدون شک، شروع و ادامه کار هیچ فعالیت اقتصادی بدون تامین نیاز منابع مالی آن مقدور نمی‌باشد. تامین سرمایه در شکل تعاونی برای کسانی که توانایی کار ندارند ولی توانایی مالی ندارند یکی از علل اصلی تاسیس صندوق تعاون به شمار می‌رود. هدف از این تحقیق، ارزیابی اثربخشی صندوق تعاون در انجام وظایف مصوب خود در مقایسه با بانکها بوده است.

برای این منظور شرکتهای تعاونی تولیدی که طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۷۷ از صندوق تعاون شعبه مرکزی و یا صندوق تعاون استان تهران تسهیلات دریافت نموده بودند به عنوان جامعه آماری انتخاب و چک لیست توزیع گردید.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان تسهیلات پرداختی بانکها جهت ایجاد و راه‌اندازی، توسعه فعالیت و تامین سرمایه در گردش شرکتهای تعاونی بیشتر از صندوق تعاون بوده و میزان پراکندگی تسهیلات پرداختی صندوق فقط در مورد توسعه فعالیت بهتر از بانکها بوده است. در زمینه ایجاد اشتغال نه بانکها و نه صندوق تعاون نتوانسته‌اند اشتغال پیش بینی شده را تحقق بخشند ولی در زمینه حفظ اشتغال موجود صندوق تعاون بیشتر از بانکها به حفظ اشتغال موجود کمک کرده است، گرچه پراکندگی تسهیلات بانکها بهتر از صندوق بوده است. اما کمبود منابع مالی، پرداخت بیشتر تسهیلات تبصره‌ای از طریق بانکها و سایر مشکلات قانونی و حقوقی موجود در صندوق تعاون از علل عمده تفاوت‌های

موجود می‌باشد که لازم است در جهت رفع آنها قدمهای اساسی برداشته شود تا صندوق تعاون بتواند نقش و رسالت واقعی خود را ایفا نماید.

مقدمه

پس از انسقلاب صنعتی علی‌رغم پیشرفتهای اقتصادی، نظام کارخانه‌ای منجر به استثمار کارگران و ایجاد مشکلات اجتماعی متعددی گردید. برای حل این مشکلات دو مکتب به وجود آمد یکی از این مکتبها براین عقیده بود که نظام سرمایه‌داری باید واژگون گردیده و نظامی که به وسیله دولت کنترل می‌شود جایگزین گردد. گروه دیگر اعتقاد داشتند که این نظام را که به چنین توفیقات شایانی نایل آمده باید حفظ کرد ولی در چارچوب آن اصلاحاتی به عمل آورد. در این گروه پیشگامان تعاون جای داشتند.

اولین تعاون رسمی در سال ۱۸۴۴ در راجدیل انگلیس تشکیل شد و پس از آن تشکیل تعاونها در سایر کشورها گسترش یافت. در کشور ما نیز پس از جنگ جهانی دوم مؤسسات بین‌المللی و روشنفکران آشنا به تعاون به تبلیغ تعاون پرداخته و کم‌کم با تشویق دولت تشکیل تعاونی رواج یافت.

در حال حاضر، در اکثر کشورهای در حال توسعه، سیاستهای حمایتی دولت از طریق شرکتهای تعاونی اعمال می‌شود. در قانون اساسی کشور ما نیز، تامین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند از طریق تعاونها تاکید شده است.

بدون شک هیچ فعالیت اقتصادی بدون تامین منابع مالی آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. برای این منظور، سیستم مالی کارآمد نقش اساسی دارد که در واقع توزیع مناسب سرمایه و منابع مالی را امکان‌پذیر می‌سازد. سیستم مالی شامل مؤسسات

مالی، بازارهای مالی و اوراق بهادار است. بانکهای جاری و تخصصی، بانکهای مسکن، صندوقهای تعاون و قرض الحسنه، شرکتهای بیمه و صندوقهای بازنشستگی، جز موسسات مالی محسوب می‌شوند. در کشور ما، بانکها و صندوق تعاون از منابع اصلی تامین سرمایه تعاونها به شمار می‌روند. بانکها از لحاظ مبلغ داراییهای مالی که در اختیار دارند، بزرگترین نوع موسسات مالی محسوب می‌شوند. صندوقهای تعاون و قرض‌الحسنه در مقایسه با بانکها کوچک محسوب شده و معمولاً به منظور تامین اعتبار برای افرادی که در عضویت صندوق قرار دارند با در یک سازمان معین خدمت می‌کنند مورد استفاده قرار می‌گیرند.

صندوق تعاون

در آذرماه سال ۱۳۵۸ با تصویب شورای انقلاب، مرکز گسترش خدمات

تولیدی و عمرانی، جهت طرح اشتغال سریع دیپلمه‌ها و فارغ التحصیلان بیکار تشکیل شد و مقرر گردید که شرکتهای تعاونی تولیدی زیر نظر آن مرکز تشکیل شده و مرکز، وام در اختیار آنها قرار دهد. در سال ۱۳۶۸ به موجب بند ۳۱ - تبصره ۱۲ قانون بودجه همان سال، مجوزتاسیس صندوق تعاون، به منظور باز پرداخت وجوه حاصل از پرداخت وامهای اعطایی دولت در اجرای طرح اشتغال بیکاران و دادن وامهای مورد نیاز اجرای طرح اشتغال بیکاران صادر شد. اساسنامه صندوق تعاون در جلسه مورخ ۱۴/۱۲/۶۸ تصویب و عملیات اجرایی آن در ۳۱/۵/۱۳۶۹ آغاز گردید. مطابق اساسنامه، صندوق تعاون موسسه‌ای اعتباری بوده و دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی می‌باشد و در مواردی که در اساسنامه پیش بینی نشده تابع قانون تجارت و قانون پولی بانکی است.

تا سال ۱۳۷۰ (قبل از تشکیل وزارت تعاون) اداره صندوق بر عهده هیات مدیره‌ای بود که با پیشنهاد رئیس مجمع و تصویب مجمع انتخاب می‌شدند. اعضای مجمع عمومی عبارت بودند از: وزیر کشور، وزیر امور اقتصادی و دارایی، وزیربازرگانی، وزیرکار و امور اجتماعی، رئیس سازمان برنامه و بودجه و رئیس کل بانک مرکزی و ریاست مجمع با وزیر کشور بود. در اواخر سال ۱۳۷۰ متعاقب تشکیل وزارت تعاون اساسنامه صندوق در تاریخ ۵/۱۲/۱۳۷۰ و ۹/۱۰/۱۳۷۱ اصلاح گردید. به موجب این اصلاحیه‌ها، وزیر تعاون جانشین مجمع عمومی صندوق شده و اداره امور صندوق بر عهده هیات مدیره‌ای است که از طرف وزیر تعاون انتخاب و منصوب می‌شوند.

موضوع و حدود عملیات صندوق تعاون (پس از اصلاحیه ۲۵ / ۱۲ / ۱۳۷۰ مصوب هیات وزیران)

۱- تامین و تجهیز منابع مالی از محل دریافت وجوه حاصل از بازپرداخت وامهای اعطایی دولت به مراکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی و تعاونهای

تولیدی و حتی یک برنامه ریزی تبلیغاتی و یک برنامه تحقیق و توسعه می‌تواند بودجه بندی سرمایه‌ای باشد.

دلایلی که باعث اهمیت بودجه بندی سرمایه‌ای می‌گردد عبارتند از:

* تأثیر زمان در بودجه بندی سرمایه‌ای - نتایج سرمایه گذاری در بیش از یک دوره ادامه دارد بنابراین تصمیم گیرنده انعطاف لازمه را جهت اتخاذ تصمیم نداشته و اسیر وقایع آینده می‌باشد

* نیاز به دسترسی به هنگام داراییهای سرمایه‌ای و ثابت - تهیه و تنظیم بودجه‌های سرمایه‌ای باید به صورتی و در زمانی باشد که دارایی ثابت مورد لزوم برای توسعه و یا جایگزینی در مناسبترین زمان نیاز، در اختیار موسسه قرار گیرد.

* نیاز به منابع مالی کلان و برنامه‌ریزی - لازمه بودجه بندی سرمایه‌ای گسترش داراییها بوده و در نتیجه نیاز به سرمایه‌گذاری‌های کلان دارد.

* نیاز شرکتها به ادامه حیات و رقابت - اگر رقبای شرکت تکنیک پیشرفته‌تری جهت تولید بهتر و ارزانتر داشته باشند و شرکت مورد نظر روش محافظه کارانه‌تری از نظر محدودیت تجهیزات سرمایه‌ای داشته باشد، باعث زوال شرکت می‌گردد

* بهبود کیفیت داراییهای سرمایه‌ای خریداری شده - داراییهای سرمایه‌ای مورد نیاز را می‌باید در مناسبترین زمان سفارش تهیه کرد

اهمیت سرمایه در گردش

سرمایه در گردش از چند جهت دارای اهمیت بسیاری است:

۱- به لحاظ مدت زمانی که مدیریت صرف سرمایه در گردش می‌نماید. زیرا مسائل مربوط به سرمایه در گردش وقت زیادی از مدیریت می‌گیرد

۲- به دلیل این که سهم قابل ملاحظه‌ای از کل داراییهای یک بنگاه اقتصادی را سرمایه در گردش تشکیل می‌دهد

۳- به جهت این که رابطه بین رشد فروش با داراییهای جاری بسیار نزدیک و

را به حساب صندوق بابت حق تعاون و آموزش، واریز نمایند.

خدمات عمده صندوق تعاون در

وضعیت موجود

- ۱- ارائه انواع خدمات اعتباری
- ۲- قبول انواع سپرده
- ۳- پرداخت سود به سپرده‌ها
- ۴- برگزاری قرعه کشی حساب‌های پس‌انداز
- ۵- تخفیف در نرخ سود تسهیلات پرداختی

نقش محوری سرمایه

هر شرکتی برای این که بتواند کالاها و خدماتی را عرضه کند، ابتدا به پول و سرمایه نیازمند است تا بتواند داراییهای مورد نیاز را بخرد و هزینه عملیات را بپردازد. وجوه لازم برای تاسیس و راه‌اندازی یک شرکت از محل عرضه و فروش سهام یا وامهای بلند مدت تامین می‌شود.

پولهایی که شرکت تهیه می‌کند (از محل منابع داخلی یا از راه انتشار اوراق بهادار) جزء تامین منابع مالی محسوب می‌شوند. شرکت با استفاده از سرمایه کارکنان را استخدام و وسایل و لوازم اداری و دفتری، مواد و کالای مصرفی و سایر اقلام دارایی را تهیه می‌کند. این اقلام داراییهای شرکت را تشکیل می‌دهند. به طور کلی برای اهداف زیر نیاز به منابع مالی احساس می‌شود

- ۱- برای خرید داراییهای ثابت شامل ماشین‌آلات، ساختمان و ابزار آلات و تجهیزات
- ۲- برای تامین سرمایه در گردش جهت پرداخت دستمزدها، خرید مواد خام و پرداخت اجاره بها و...

بودجه بندی سرمایه‌ای

بودجه بندی سرمایه‌ای، عبارتست از مجموعه طرحهای سرمایه گذاری که در دوره‌های بلندمدت (بیش از یک سال) دارای بازدهی می‌باشند. بنابراین سرمایه گذاری در زمین، ساختمان، اموال، ماشین آلات، تجهیزات، افزایش دائمی در سرمایه در گردش جهت گسترش ظرفیت

زیر نظر آنها یا داوطلبان عضویت تشکیل تعاونیهای مذکور که از وامهای مربوط به اجرای طرح اشتغال بیکاران استفاده نموده‌اند.

۲- وصول ۴٪ از سود خالص شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی (موضوع بند ۲ ماده ۲۵ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران)

۳- دادن وام مورد نیاز طرح اشتغال بیکاران به مراکز گسترش خدمات تولیدی و عمرانی و تعاونیهای داوطلبین عضویت در تعاونیهای مذکور و انجام فعالیتهای اعتباری

۴- قبول هدایای اشخاص حقیقی یا حقوقی

وظایف موجود صندوق تعاون

- ۱- اعطای تسهیلات اعتباری به تعاونیها، به منظور تاسیس، توسعه و راه‌اندازی طرحهای آنان
- ۲- اعطای تسهیلات اعتباری به تعاونیها، به منظور تهیه مواد اولیه، لوازم، تعمیرات و یا سایر هزینه‌های اساسی
- ۳- تامین منابع مالی برای صدور تولیدات شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی توزیعی و مصرف
- ۴- صدور ضمانت‌نامه برای تضمین تسهیلات و تمهیدات مالی، معاملات و پیمانکاریهای مربوط به تعاونیها
- ۵- وصول ۴٪ حق تعاون و آموزش از تعاونیها

منابع مالی صندوق تعاون

منابع مالی صندوق تعاون عبارت است از:

- ۱- سرمایه: سرمایه صندوق عمدتاً از محل سود سالانه و اموال اهدایی تامین می‌شود.
- ۲- منابع تبصره‌ای: این منابع حسب مورد در قانون بودجه سالانه، به صندوق اختصاص می‌یابد.

۳- سپرده‌ها: انواع سپرده گذاری در صندوق تعاون شامل؛ حساب پس انداز قرض الحسنه، جاری، قرض الحسنه و سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلند مدت

۴- ۴٪ حق تعاون و آموزش: شرکتها و اتحادیه‌های تعاونی موظفند در صورت برخورداری از سود خالص سالانه، ۴٪ آن

مستقیم است

۴- به لحاظ این که موسسات کوچک تقریباً راهی برای سرمایه گذاری کوتاه مدت ندارند زیرا به علت عدم دسترسی این گونه شرکتها به بازارهای سرمایه و اعتبارات طولی‌المدت باید به طور جدی بر اعتبارات تجاری و وامهای کوتاه مدت تکیه کند

به موجب اصل تطابق، داراییهای جاری دائمی به اضافه داراییهای ثابت باید با منابع بلند مدت مالی و فقط داراییهای جاری موقتی به وسیله منابع مالی کوتاه مدت تامین گردد. اگر شرکت نیازهای بلند مدت خود را با وامهای کوتاه مدت تامین مالی کند، هنگام سررسید وامهای کوتاه مدت مجدداً نیازمند دریافت وام جدید بوده و این امر

هزینه‌های بهره و مبادله اضافی خواهد داشت و بر عکس چنانچه نیازهای مالی کوتاه مدت خود را با وامهای طولی‌المدت تامین کند، ممکن است مجبور شود منابع اضافی را در اوراق بهادار با بازده کم، سرمایه گذاری کند به طور کلی تامین مالی کوتاه مدت، نوعی تامین مالی است که باید حداکثر ظرف یک سال باز پرداخت شود.

منابع تامین مالی کوتاه مدت را می‌توان در دو گروه اصلی، وامهای بدون وثیقه و با وثیقه طبقه بندی کرد. وامهای بدون وثیقه، کلیه مبالغی هستند که در آن وام دهنده به وام گیرنده اعتماد کرده و او را در بازپرداخت اصل و بهره وام در سررسید مقرر توانمند می‌داند. این منابع شامل اعتبارات تجاری بین موسسات، وامهای بانکی و تجاری، اوراق تجاری، دستمزدها و مالیات‌های معوق می‌گردند و وامهای وثیقه‌دار نیز منابعی هستند که داراییهای معینی در وثیقه یا گرو آنها قرار می‌گیرند تا در صورتی که وام گیرنده قادر

به پرداخت بدهی خود در سررسید مقرر نباشد، وام دهنده بتواند با فروش آنها به اصل و فرع سرمایه خود برسد.

سیستم مالی

در یک اقتصاد سالم، وجود یک سیستم مالی کارآمد نقش اساسی دارد که در واقع توزیع مناسب سرمایه و منابع مالی را امکان‌پذیر می‌سازد. فعالیت سیستم مالی بر کلیه افراد جامعه تاثیر می‌گذارد.

نیازمند تامین مالی آن می‌باشند فراهم می‌کند. سیستم مالی کشور شامل موسسات مالی و بازارهای مالی و اوراق بهادار است.

موسسات مالی

۱- بانکهای تجاری و تخصصی: این بانکها از لحاظ مبلغ داراییهای مالی که در اختیار دارند بزرگترین نوع موسسات مالی محسوب می‌شوند
۲- بانکهای مسکن: این بانکها معمولاً بیشترین وجوه خود را از طریق سپرده‌های افراد تحصیل می‌کنند و سپس آن را به منظور تامین مالی احداث یا خرید مسکن وام می‌دهند

۳- صندوقهای تعاون و قرض الحسنه: این موسسات مالی که در مقایسه با بانکها کوچک محسوب می‌شوند، معمولاً به منظور تامین اعتبار برای افرادی است که در آن صندوق عضویت دارند و یا در یک سازمان معین خدمت می‌کنند و اعضای صندوقهای مزبور معمولاً وجوهی را به شکل سپرده سرمایه گذاری می‌کنند تا به مصرف اعطای وام به سایر اعضا برسد و استقراض از این قبیل موسسات مالی معمولاً ارزان‌ترین نوع تامین اعتبار برای مصرف‌کنندگان جامعه است.

۴- شرکتهای بیمه: فعالیت‌های بیمه را می‌توان به دو نوع اصلی طبقه‌بندی کرد:

۱- بیمه اموال و خسارات
۲- بیمه عمر: دو نوع بیمه مزبور نقشهای متفاوتی رادر سیستم مالی کشور ایفا می‌کنند. اهمیت شرکتهای بیمه در سیستم مالی کشور به دلیل توانایی آنان در انباشته کردن وجوه آماده برای سرمایه گذاری است و ربطی به ارائه خدمات بیمه آنان ندارد. در این قبیل فعالیتها، شرکتهای بیمه نیز همانند بانکها نقش

نقش اولیه سیستم مالی کشور عبارت است از کمک به تبدیل پس اندازهای افراد و واحدهای تجاری به سرمایه گذاری (تحصیل داراییهای مولدی که به منظور تولید کالاها و خدمات به کار گرفته می‌شود) توسط افراد و واحدهای تجاری دیگر. سیستم مالی، امکانات لازم را برای انتقال وجوه پسرانداز اشخاص حقیقی و حقوقی از محل درآمد جاری، به سایر اشخاصی که فرصتهای سرمایه گذاری مولد را در اختیار دارند و

واسطه مالی را ایفا می‌کنند

۵- صندوقهای بازنشستگی: صندوقهای بازنشستگی کارکنان دولت یا بیمه‌های اجتماعی، مبالغ قابل توجهی را در اوراق بهادار واحدهای تجاری یا دولتی سرمایه گذاری می‌کنند.

اشتغال

اشتغال در معنای معمول آن هر نوع کاری است که پاداش مالی بر آن مترتب باشد. کار در معنای عام عبارت است از انجام دادن امری مستمر یا غیرمستمر که در برابر دریافت مزد یا به رایگان انجام می‌شود، اما اشتغال کاری است که به مدت نسبتاً طولانی در برابر حقوق السمی اعم از مزد یا حقوق، سهم سود و سایر مزایا از کارفرما، از دولت و یا جز آن انجام می‌گیرد و یا فعالیتی است که به منظور به دست آوردن درآمد، صورت می‌گیرد. همچنین اشتغال را می‌توان فعالیت‌هایی که در یک دوره معین در مقابل آن مزدی پرداخت می‌شود تعریف کرد. به هر صورت اشتغال همواره با کار روابط مشخصی دارد، این روابط را می‌توان تحت عنوان رابطه سودبخش برای کسب درآمد پولی، جنسی، خدماتی تعریف کرد.

سطح اشتغال در حقیقت تعداد افرادی که مشغول کاری باشند را اندازه‌گیری می‌نماید. نرخ اشتغال درصدی از عرضه کار موجود را که به کار اشتغال دارد بیان می‌کند، در حالی که نرخ بیکاری درصد بی‌کاران را مشخص می‌کند، در یک اقتصاد بویا و متحرک با وسعت جغرافیایی زیاد، وجود بیکاری امری اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین اشتغال کامل به وضعیتی گفته می‌شود که در آن تعدادی بیکار نیز وجود داشته باشد. در دهه ۱۹۷۰، اشتغال کامل با نرخ بیکاری بین ۶ و ۵ درصد تعریف شده است. با توجه به این که بین اشتغال و تولید رابطه نزدیکی وجود دارد، در این صورت با افزایش یا کاهش تولید واقعی، افزایش یا کاهش به نسبت تقریباً مساوی در اشتغال ایجاد می‌شود. شمار افرادی که در یک کشور کم‌تر توسعه یافته در جستجوی کار هستند، اساساً به اندازه و ترکیب سنی جمعیت آن کشور

بستگی دارد.

تسهیلات

از دیدگاه قانون عملیات بانکی بدون ربا، هر یک از طرق مختلف تامین مالی یا تضمین تعهدات واحدهای اقتصادی، گونه‌ای از تسهیلات اعطایی محسوب می‌گردد. بنابراین تسهیلات اعطایی را می‌توان یک یا ترکیبی از موارد ذیل دانست:

۱- تامین تمام یا قسمتی از هزینه‌های مالی (جاری و ثابت) یک فعالیت اقتصادی.

۲- قبول تعهد یا تضمین آثار مالی تمام یا قسمتی از تعهدات مشتریان بانک (صادر انواع ضمانت‌نامه و گشایش اعتبار اسنادی، در عین حال که در اعداد تسهیلات اعطایی مذکور در قانون عملیات بانکی بدون ربا قلمداد نگردیده‌اند، عملاً قسمتی از تسهیلات اعطایی را در نظام جدید بانکی تشکیل می‌دهند.

پیشینه تحقیق

تاکنون در مورد صندوق تعاون تحقیقی انجام نشده است اما چند پژوهش در مورد تسهیلات تبصره‌های بودجه انجام شده است.

دلیل انتخاب موضوع (بیان مسأله)

امروزه یکی از عمده‌ترین معضلات کشور ما، مسأله بیکاری است. شرایط کار و اشتغال مناسب برای جوانان که در واقع سرمایه‌های علمی و فکری کشورمان را تشکیل می‌دهند، یکی از دغدغه‌های اصلی برنامه‌ریزان و مسؤولان کشور است. زیرا عدم برخورد جدی با این مسأله پیامدهای ناگواری خواهد داشت.

در شرایط کنونی، دولت از یک سو با افزایش روزافزون جمعیت جوان روبه‌رو بوده و از سوی دیگر با کاهش تصدیدی‌گری دولت در مواجهه می‌باشد. این امر مؤید آن است که امکان استخدام در بخش دولتی برای جویندگان کار کاهش می‌یابد. بخش خصوصی نیز از یک طرف، دارای ساختار لازم و کافی جهت جذب بیکاران نبوده و از طرف دیگر جویندگان کار از سرمایه

کافی برخوردار نیستند.

در این رهگذر، صندوق تعاون به منظور تامین وام مورد نیاز بیکاران از طریق تشکیل شرکت‌های تعاونی، توسعه فعالیت تعاونی‌ها و تامین سایر نیازهای اعتباری از جمله تامین سرمایه در گردش آنها تاسیس گردیده است. علاوه بر صندوق تعاون، سایر موسسات اعتباری و به طور خاص بانک‌ها نیز عهده‌دار انجام وظایف مذکور می‌باشند. هدف از این پژوهش، پاسخ به این پرسش است که آیا بین تسهیلات پرداختی صندوق تعاون که فقط جهت ارائه خدمات به تعاونی‌ها ایجاد شده است با تسهیلات پرداختی بانک‌ها که علاوه بر تعاونی‌ها به سایر بخش‌های اقتصادی نیز خدمات ارائه می‌نمایند تفاوتی وجود دارد؟

اهمیت و ضرورت بررسی موضوع

ایجاد اشتغال، افزایش ظرفیت واحدهای تولیدی و بهره‌وری سرمایه و نیروی انسانی، بهبود کیفیت محصولات و توسعه صادرات غیرنفتی، از اهداف مهم دولت در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌روند. با توجه به وظایف مصوب صندوق تعاون، بررسی اثربخشی صندوق در تحقق اهداف خود و هم چنین موانع و مشکلاتی که با آن مواجه است، اهمیت و ضرورت بررسی موضوع را مشخص می‌کند.

اهداف تحقیق

اهداف کلی این تحقیق عبارتند از:
الف) شناخت وضع موجود صندوق تعاون با توجه به وظایف مصوب
ب) شناخت تنگناها و مشکلات
ج) ارائه راهکار

پرسش‌های پژوهش

پرسش‌های پژوهش عبارتند از:
۱- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و بانک‌ها جهت ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی جدید تفاوت وجود دارد؟
۲- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و بانک‌ها جهت توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی

تفاوت وجود دارد؟

۳- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و بانک‌ها جهت تامین سرمایه گردش تعاونی‌ها تفاوت وجود دارد؟

۴- آیا تسهیلات اعتباری صندوق یا بانک‌ها موجب ایجاد اشتغال در تعاونیها شده است؟

۵- آیا تسهیلات اعتباری صندوق یا بانک‌ها موجب حفظ اشتغال موجود در تعاونی‌ها شده است؟

۶- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و بانک‌ها جهت افزایش صادرات تعاونی‌ها تفاوت وجود دارد؟

نوع و روش پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش، این تحقیق از نوع پژوهش کاربردی می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش توصیفی و از نوع پیمایشی است که با توجه به اسناد و مدارک موجود و از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و میدانی داده‌ها جمع‌آوری و مورد پردازش قرار گرفته‌اند.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری در این تحقیق، شرکت‌های تعاونی تولیدی می‌باشند که در طی سالهای ۱۳۷۷ تا پایان ۱۳۸۱ از صندوق تعاون شعبه مرکزی یا صندوق تعاون استان تهران تسهیلات دریافت نموده‌اند. برای این منظور فهرست کلیه شرکت‌های تولیدی که در طی سالهای مذکور از صندوق تعاون تسهیلات دریافت نموده بودند، از اسناد موجود صندوق تعاون استخراج و میزان تسهیلات دریافتی آنها از صندوق تعاون و بانک‌ها، مورد سؤال قرار گرفت.

برای این منظور به کلیه شرکت‌های تعاونی تولیدی جامعه آماری، چک لیست ارسال شد. به عبارت دیگر نمونه‌گیری نشده و تمام شماری انجام گردید.

وسيله و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها

با توجه به ماهیت پژوهش، در این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها از روش میدانی (جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه)، مصاحبه و تا حدودی شیوه اسنادی استفاده شده است. در روش میدانی، «چک‌لیست» و «فرم نظرخواهی» تنظیم شد. «چک‌لیست» برای شرکت‌های تعاونی و فرم نظرخواهی برای خبرگان بخش تعاون.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این تحقیق از روش تجزیه و تحلیل توصیفی که به منظور توصیف واقعیت‌های جمع‌آوری شده به کار برده می‌شود و از شاخص‌های آمار توصیفی از قبیل شاخص‌های مرکزی و پراکندگی استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

نتیجه بررسی پرسش‌های پژوهش به شرح زیر می‌باشد:
پرسش (۱): آیا بین تسهیلات اعتباری (صندوق تعاون) و «بانک‌ها» جهت ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی جدید تفاوت وجود دارد؟

میانگین تسهیلات پرداختی جهت ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی توسط صندوق تعاون مبلغ ۴۳۱/۸۸ میلیون ریال و توسط بانک‌ها (۴۶۶/۳۳) میلیون ریال است. ضریب تغییرات تسهیلات صندوق تعاون ۱۲۳/۶۱ و بانک‌ها ۸۲/۱۴ می‌باشد. یعنی تسهیلات پرداختی بانک‌ها در زمینه ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی بیشتر از صندوق تعاون و پراکندگی آنها کمتر از صندوق تعاون بوده است.

پرسش (۲): آیا بین تسهیلات اعتباری «صندوق تعاون» و «بانک‌ها» جهت توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟

میانگین میزان تسهیلات پرداختی جهت توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی توسط صندوق تعاون مبلغ ۸۵۵/۶۷ میلیون ریال و توسط بانک‌ها ۲۴۶۱/۱۱ میلیون ریال بوده است. ضریب تغییرات

صندوق تعاون ۱۴۲/۴ و بانک‌ها ۲۲۵/۸۶ می‌باشد. یعنی تسهیلات پرداختی بانک‌ها در زمینه توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی بیشتر از صندوق تعاون ولی پراکندگی تسهیلات صندوق کمتر از بانک‌ها بوده است.

پرسش (۳): آیا بین تسهیلات اعتباری «صندوق تعاون» و «بانک‌ها» جهت تامین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟

میانگین تسهیلات پرداختی جهت تامین سرمایه در گردش شرکت‌های تعاونی توسط صندوق تعاون مبلغ ۴۵۸/۵۷ میلیون ریال و توسط بانک‌ها ۱۳۲۳/۷۹ میلیون ریال بوده است. ضریب تغییرات صندوق تعاون ۱۲۱/۶۱ و بانک‌ها ۱۱۰/۸۲ می‌باشد. یعنی تسهیلات پرداختی بانک‌ها در زمینه تسهیلات سرمایه در گردش بیشتر از صندوق تعاون و پراکندگی تسهیلات آنها کمتر از صندوق تعاون بوده است.

پرسش (۴): آیا بین تسهیلات اعتباری «صندوق تعاون» و «بانک‌ها» جهت ایجاد اشتغال در شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟

میانگین اختلاف بین شاغلین فعلی و شاغلین پیش‌بینی شده مطابق طرح توجیهی در شرکت‌های تعاونی که از تسهیلات صندوق تعاون استفاده نموده‌اند ۴/۲۸- و در شرکت‌هایی که از تسهیلات بانک‌ها استفاده نموده‌اند ۰/۵- است. با توجه به منفی بودن میانگین‌ها می‌توان گفت که نه بانک‌ها و نه صندوق تعاون نتوانسته‌اند با تسهیلات پرداختی خود جهت ایجاد و راه‌اندازی، به اشتغال پیش‌بینی شده در طرح توجیهی شرکت‌های تعاونی تحقق بخشند.

پرسش (۵): آیا بین تسهیلات اعتباری «صندوق تعاون» و «بانک‌ها» جهت حفظ اشتغال موجود در شرکت‌های تعاونی تفاوت وجود دارد؟

نظر به اینکه سرمایه در گردش عامل مهمی در حفظ اشتغال موجود می‌باشد، لذا برای بررسی این پرسش، میزان سرمایه در گردش که توسط صندوق تعاون و بانک‌ها به شرکت‌های تعاونی پرداخت شده بررسی گردید، میانگین اختلاف بین

صندوق بتواند نقش و رسالت واقعی خود را در انجام وظایف مصوب به خوبی ایفا نماید پیشنهاد می‌شود:

۱- جهت رفع موانع قانونی، صندوق تعاون به بانک تعاون تبدیل شود.

۲- جهت افزایش سرمایه اقدامات زیر صورت گیرد:

- سیاست‌های تشویقی به منظور افزایش سپرده‌ها با استفاده از تجربیات بانک‌ها و سایر موسسات اعتباری به کار گرفته شود.

- شعب صندوق جهت فعال‌تر شدن حساب تعاونی‌ها افزایش یافته و بر اختیارات آنها به منظور تمرکززدایی و تسریع امور افزوده شود.

۳- به منظور افزایش توان رقابتی اقدامات زیر صورت گیرد:

- صندوق به سیستم‌های نوین بانکداری مجهز شود.

- بوروکراسی کاهش یافته و روند انجام کارها تسریع شود.

- مشتری محور در سرفلوج فعالیت‌های صندوق قرار گیرد.

- ضوابط و مقررات به طور کامل رعایت شود.

۴- مطالعات لازم جهت اصلاح اساسنامه صندوق از جمله، شیوه انتخاب هیأت مدیره صورت گیرد. به منظور استفاده از تجربیات تعاونی‌ها، نیمی از اعضای هیأت مدیره توسط اتحادیه‌های تعاونی انتخاب شده و بقیه از بین متخصصین و کارشناسان امور بانکداری انتخاب شوند.

* کارشناس ارشد دفتر برنامه‌ریزی

❖ ❖ ❖

زمینه تسهیلات سرمایه در گردش بیشتر از صندوق تعاون بوده است. در پیشینه تحقیق، تسهیلات سرمایه در گردش به طور مجزا بررسی نشده است.

۴- نه بانک‌ها و نه صندوق تعاون نتوانسته‌اند با تسهیلات پرداختی خود جهت ایجاد و راه‌اندازی، به اشتغال پیش‌بینی شده در طرح توجیهی شرکت‌های تعاونی تحقق بخشند. نتایج تحقیق آقای فرزاد امیری در پیشینه تحقیق نیز نشان می‌دهد که تسهیلات تبصره ۳، در امر ایجاد اشتغال مؤثر بوده است.

۵- تسهیلات صندوق تعاون بیشتر از بانک‌ها به حفظ اشتغال موجود کمک کرده است. در پیشینه تحقیق، حفظ اشتغال موجود بررسی نشده است.

❖ ❖ ❖

پیشنهادها

اصولاً صندوق‌ها در مقایسه با بانک‌ها از لحاظ مبالغ دارایی‌های مالی که در اختیار دارند، از مؤسسات مالی کوچک به شمار می‌روند. ضعف‌های قانونی و حقوقی و برخوردار نبودن از سابقه فعالیت طولانی در مقایسه با بانک‌ها نیز از دیگر عوامل محدودکننده عملکرد صندوق‌ها می‌باشد. صندوق تعاون هم مانند سایر صندوق‌ها کم و بیش با این مشکلات مواجه است. لذا تحقق وظایف مصوب صندوق تعاون بدون رفع کمبودها و ضعف‌های موجود امکان‌پذیر نمی‌باشد. یافته‌های این تحقیق و سایر تحقیقات مرتبط نشان می‌دهد که بیشتر تسهیلات پرداختی به شرکت‌های تعاونی از محل تبصره‌های قانون بودجه بوده و بانک‌ها در پرداخت آن‌ها نقش بسزایی داشته‌اند. با توجه به سیاست کاهش تصدی‌گری و خصوصی‌سازی دولت در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، در حال حاضر روند پرداخت این تسهیلات نزولی بوده و انتظار می‌رود که در سال‌های آینده به تدریج حذف شوند. در این صورت روند تشکیل و توسعه تعاونی‌ها زیر سؤال خواهد رفت. برای مقابله با این مشکلات و برای اینکه

شاغلین فعلی و شاغلین مطابق طرح توجیهی شرکت‌هایی که از صندوق تعاون تسهیلات سرمایه در گردش دریافت نموده بودند ۹ و در شرکت‌هایی که از بانک‌ها این تسهیلات را دریافت نموده بودند ۱۰/۰۷ است. ضریب تغییرات صندوق ۲۲۹/۶۶ و بانک‌ها ۲۲۶/۷۱ می‌باشد. با توجه به اینکه میانگین اختلاف شاغلین فعلی و شاغلین مطابق طرح توجیهی صندوق تعاون کمتر است بنابراین می‌توان گفت که تسهیلات صندوق تعاون بیشتر از بانک‌ها به حفظ اشتغال موجود کمک کرده و میزان پراکندگی در بانک‌ها کمتر از صندوق تعاون بوده است.

۶- آیا بین میزان تسهیلات اعتباری صندوق تعاون و بانک‌ها جهت افزایش صادرات تعاونی‌ها تفاوت وجود دارد؟ از آنجا که فقط یک شرکت تعاونی از وام توسعه صادرات بانک‌ها استفاده نمود، بررسی این پرسش مقدور نشد.

❖ ❖ ❖

نتیجه‌گیری

۱- تسهیلات پرداختی بانک‌ها در زمینه ایجاد و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی بیشتر از صندوق تعاون بوده است. نتایج تحقیق آقای فرزاد امیری در پیشینه تحقیق نیز نشان می‌دهد که تسهیلات تبصره ۳ که از طریق بانک‌ها پرداخت می‌شود تأثیر بسزایی در امر سرمایه‌گذاری در تولید و خدمات داشته است که یافته تحقیق را تایید می‌کند.

۲- تسهیلات پرداختی بانک‌ها در زمینه توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی بیشتر از صندوق تعاون ولی پراکندگی تسهیلات صندوق کمتر از بانک‌ها بوده است. نتایج تحقیق آقای محمدرضا غزنجی‌ای در پیشینه تحقیق نیز نشان می‌دهد که پشتیبانی و کمک اصولی متناسب با قوانین و مقررات برای پیشرفت و توسعه تعاونی‌ها مفید است و تمرکز سازمانی واحدهای اداری و مسوول تعاونی‌های کشور می‌تواند موجبات اثربخشی تعاونی‌ها شود.

۳- تسهیلات پرداختی بانک‌ها در